Лист патріарха Єрусалимського Досифея до московських царів Іоанна та Петра Олексійовичів з приводу висвячення Київського митрополита Гедеона Московським патріархом Йоакимом. 1686 р., місяць травень. Без початку.

Переклад з грецької мови за списком першої третини XIX ст. в рукописному конволюті № 405п, ф. 301 (ЦАМ КДА) в Інституті рукопису НБУВ НАНУ.

... Бог обрав Вас більше, ніж батьків Ваших,] щоби служили Йому як служителі святих згідно з найвищим Словом, добудовуючи непідперте, за постановами Апостолів і пророків, задля похвали Вашої слави в усьому світі й вінка слави в день Господа.

Проте, одна справа, коли наш співбрат і спів'єпископ найсвятіший патріарх великої Московії висвятив Київського митрополита за Вашим наказом, і здійснилася гарна справа й блаженна, тому що не обмежується патріарша влада місцем, але поширюється, коли є потреба, на весь світ Церкви, наслідуючи слово Апостола, «журба про всі церкви[1]. Тому що при небезпеці для віри, не тільки патріархи патріархів і митрополитів скидали з їхніх престолів та інших висвячували, але й митрополити патріархів і митрополитів скидали та інших благочестивих висвячували. Інша ж справа, що зазіхання на Київську єпархію як власну, ми не схвалили, [тому що:]

Перше, треба задовольнятися власним і не вимагати щодня чогось нового. Бо так увіходять у звичай ще й інші вимоги, за ними ж приходить пихатість у дрібних речах і зневага до братів, як оте сталося з папським пагорбом[2]. Відсторонені від батьківських постанов породжують нове, поміж яким марне. Тому й каже Письмо: «не пересувай межі древньої, що твої батьки провели»[3].

Друге, до того ганебним вважається для церкви впливати на [обрання] перших ієреїв чужих єпархій, що, Антіохійського патріарха, який хотів висвятити Кіпрського архієпископа, коло святих отців Третього Вселенського собору рішуче покарало й осудило за його самолюбство.

Третє, якщо навіть за нагальної потреби таке має відбуватися, не повинен Константинопольський [патріарх] лише особисто його [= дозвіл на поставлення] надавати. Тому що патріархи одержали завдання дбати про те, що їм надано церквою, але ж не самі можуть давати або брати єпархії. Бо так міг би й митрополит власну єпископію іншому

[1] 2 Коринт. 11, 28.
[2] Усталена метонімія Апостольського престолу: Ватиканський пагорб, один із семи пагорбів Риму.
[3] Прип. 22, 28.

віддати, але ж [це] належить чотирьом патріархам разом як представляючим особу всієї церкви.

Четверте, коли треба питатися стосовно цієї справи або іншої в патріархів, не слід вибірково писати або казати й відповідати, і не особисто, а спільно і з міркуванням, і в одному посланні[4], як було в грамотах, що їх привіз ієродиякон Мелетій[5]. Отож, питаю — патріархи Московські[6], висвячувані від Йова до Нікона, кого питали[7], лише Константинопольського [патріарха] або також і решту [патріархів], і очевидно, що лише Константинопольського [патріарха], але коли з'явилася думка висвятити його без запитань[8], не просили того лише від Константинопольського [патріарха], але й від решти, не осібно, але разом.

П'яте, не шукати чогось тому, що так бажаємо або так просимо, але шукати того, що не суперечить законам, і якщо з того не випливає недоречність.

Шосте, не шукати того за гроші, але просто заради віри й користі, не так, як оце зараз найшанованіший посланець нас сповістив, що, як дамо грамоту, дасть нам милостиню, а як не дамо, не дасть. Також і кир Діонісію, який просив гроші, відповів очільник, що є царське доручення спершу взяти грамоти, а потому дати гроші. Та хіба ж личить апостольській Церкві великої Московії вимагати від своєї матері Східної Церкви духовні дари за гроші? І хіба та грамота, що її мала б одержати Його чесність від Константинопольського [патріарха] і в такий спосіб вимоги, і за гроші, є законною, є святою та грамота? І коли вони бідні й звикли брати гроші за надання грамот, то чи личить Вашій Церкві вимагати [вирішувати] в такий спосіб такі великі справи, котрі нехай святий Бог зневажить.

Сьоме, є побоювання, що православні в Україні та Польщі не підкоряться Київському митрополитові, не висвяченому Константинопольським [патріархом], і будуть з того розкол і чвари, і, найгірше, якщо вони вимагатимуть іншого митрополита від Константинопольського [патріарха], а той за невеликі гроші негайно висвятить іншого, і будуть потому спокуси й заворушення.

Можливо й те, що Константинопольські патріархи постійно змінюються, є причиною. Проте від загарбання Константинополя від тих патріархів висвячувалися патріархи й митрополити великої Московії — до Нікона, і Київські митрополити — до нинішнього, але ж законні й істинні, тому що благодать зважає не на ницість людей, але на постійність і

[4] У томі, розділі, частині, порів.: «томос».
[5] Про диякона Мелетія, що служив у Московському патріархаті і 1669 р. прибув до Константинополя з подібним проханням йдеться також у листі патріарха Досифея до московських царів, написаному раніше (див. № 34 за виданням С. Терновського).
[6] В оригиналі — однина.
[7] Йдеться про запит на дозвіл поставлення (вибори) першого архієрея на соборі неавтокефальної церкви.
[8] Тобто, незалежно від Вселенського престолу.

незворушність православної віри. Нехай далеко Константинополь, але звідти через віру до росіян просяяло сонце справедливості[9], і донедавна[10] не шкодила північній Церкві далечінь шляху, надто ж — велика користь багато в чому і багатьма [способами] пригостилася.

Нехай бо й слугує Константинополь поганцям, але ж близько семисот років слугувала Антіохія арабам і була третина Антіохійської єпархії підвладна благочестивим царям Ромейським[11], але не одержав Константинопольський [патріарх] жодного кроку ноги від єпархії Антіохійської, але, звичайно ж, щороку царі надсилали послів султанам Багдада та Єгипту, аби перебувало в мирі духовенство.

Через те, власне, й не схвалили ми подібне діяння брата, одначе схвалили бажання державного і святого Вашого царства про наглядання. До того ж кажемо, згідно з божественним Апостолом, «чи то сповидно, чи то по правді Христос проповідується»[12], і навіть — чи то через самолюбство духовенства, чи з іншої причини, можливо, й благословенної, це сталося, радіємо ми, що Київ має митрополита, якого й висвячення приймаємо, і, полишаючи інше, молимося Владиці Христу, щоб дав йому силу добре й боговгодно керувати.

Мусить же він, коли висвячує єпископа, не просувати його з власними єпископами, але доповідати тогочасному святішому патріарху Московському та його архієреям, і нехай приймуть рішення на соборі.

Друге, і в цій нині й надалі званій Козакії, є деякі, що були навчені в Римі й Лехії[13] від латинників, і стали ігуменами й архімандритами монастирів, і здійснюють відправи в монастирях не однаково, і носять комірці єзуїтські. Отож, нехай подбає найсвященніший митрополит, щоб була в усіх монастирях одна й та сама відправа, аби не шматувався Христос, і познімали вони комірці, бо не личить благочестивим мати знаки іновірців.

Третє, щоб було там соборне рішення[14], підтверджене Вашим царським божественним наказом, про те, що після смерті зазначених архімандритів та ігуменів, їхнім наступником — архімандритом або ігуменом, або єпископом, не призначається ієрей, якщо він піде навчатися до папської землі. Якщо ж світський [піде навчатися], нехай не буде ієреєм, досить бо православної віри для спасіння, і не личить самим вірним себе обкрадати заради філософії і марної омани.

Великий князь Олександр не був філософом, але відповідь, що він дав посланцям папи, дорівнює символові віри. Якщо вважатиметься доцільним, за божественним Вашим і

---

[9] Усталене іменування Ісуса Христа в грецькій літературно-богословській традиції.
[10] В оригиналі — «позавчора».
[11] Тобто, римським, царям Східної Римської імперії.
[12] Филип. 1, 18.
[13] У Польщі.
[14] В оригиналі — «томос».

царським уставом нехай буде школа в Києві, і навчатимуться в міру сили, і утримуються від папської науки.

Нехай, найблагошановaніші, і там, у великій Московії, зберігається давнє правило, щоб не ставали козаки архімандритами або ігуменами, але московити. Московити в Московії і Козакії, але козаки — лише в Козакії, бо не личить разом запрягати коня й віслюка, ані ткати вовну разом із льоном, каже Письмо[15]. Далекі козаки-ієреї від ігуменства московського або іншого [духовного] достоїнства, хоча й визнаємо козаків православними, бо багато зіпсутих звичаїв мають, про які не личить знати тамтешнім православним.

Можливо так відбувається й тому, що не дозволяють тогочасному найсвятішому патріарху великої Московії деякі з можновладців обирати архімандритів та ігуменів, але силою або через посередників, розбещують закон Церкви. Однак є справедливим найсвятішому патріархові мати право вибору, щоб зберігалися божественні [правила] незмінними.

Четверте, зазначений багаторазово закон божественних Отців, поновлений нещодавно на місцевому соборі великої Московії, щодо не висвячення архієреєм у тій самій літургії багатьох ієреїв або ієродияконів, але одного ієрея та одного диякона, треба непорушно зберігати й найсвященнішому митрополитові Київському. Козакам же єпископам, що таке вчинили в Козакії (назву «козаки» ми вживаємо задля яснішого розуміння), наказати ніколи надалі такого не чинити, бо в незнанні таке зробили, як здається, якщо ж відтепер таке вчинять, неодмінно позбавляти [сану].

Перебуваючих там архієреїв-ромеїв[16], що висвятили багатьох ієреїв і дияконів на одній літургії, які свідомо й за гроші згрішили, являючи поганий приклад, неодмінно позбавити [сану], і жодного прощення вони не достойні. А того вигнаного архієпископа Охридського, до того ж втікача, що прикрашається патріаршим ім’ям, як облудника зганьбити й покарати[17].

П’яте, новому митрополитові Київському треба дослухатися Василія Великого, який в передмові до своїх канонів каже: треба єпископові діяти точно[18], якщо ж є перешкода, чинити з економії[19], згідно зі сказаним: порядкувати[20] його слова в розсуді[21]. І тих козаків,

---

[15] Второзак. 22, 10-11.
[16] Самоназва візантійських і поствізантійських греків у IV—XIX ст.
[17] Йдеться про колишнього єпископа Охридського Мелетія, що довгий час мешкав у Ніжині і втішався гарними стосунками з гетьманом Іваном Самойловичем і Чернігівським єпископом Лазарем Барановичем. Користуючись повагою в Ніжині, Мелетій вільно висвячував ієреїв і дияконів. Про Мелетія йдеться в листуванні різних архієреїв того часу.
[18] В оригіналі «згідно з акрівією», тобто, точно, буквально, як вимагає закон.
[19] В оригіналі «οἰκονομικῶς».
[20] В оригіналі «економізувати», тобто пристосовувати, узгоджувати.
[21] В оригіналі «ἐν κρίσει».

що є підлеглими державного Вашого царства, виправляти точно[22], а от тих православних, що в Польщі, — поступливо[23] до деяких звичаїв, поки не спіймає в тенети точності[24]. Адже й Самуїл з економії[25] у Віфлеємі приховав жертву, боячись Саула[26], а Господь удавав Луці й Клеопові, що «простуватиме далі»[27], тому й Павло обрізав Тимофія[28], і всім усяке чинилося, аби ще більшого домогтися, таким чином і ми нині погодилися з висвяченням поза парафією[29].

Шосте, щорічно збирати собор власних єпископів і обраних архімандритів і судити, і розслідувати те, що потребує церковного виправлення, і у випадку легких [справ] надавати соборно законне рішення, а стосовно тяжких доповідати до собору, засідаючого у великій Московії, бо там щодо справи є більшість голосів і власна печатка патріаршої високості. Якщо ж і на московському священному соборі явлене сумнівне, то, щоби тамтешня соборна церква зберігалася незаплямованою і без жодної зморшки, і непорочна як непорочна Христова наречена, треба доповідати найвищим церквам і їхнім патріархам і від них сприймати рішення й тлумачення, щоб до того ж зберігалися союз любові та єдність духу миру, і шанування соборної і апостольської віри незменшуваним, незмінним й непорушним.

Якщо ж, найбожественніші, висвячується митрополит Київський від найсвятішого патріарха великої Московії, обраний собором перебуваючих коло нього найсвященніших архієреїв і за Вашою згодою, нехай того митрополита Київського, висвяченого у великій Московії і прибулого до своєї єпархії, — якщо стосовно православної віри або законів схибить і буде діяти всупереч поглядам і меті Східної Церкви або з чимось не погоджується, або якась інша дивна причина існує, — нехай його судять і розпитують, і призупиняють [у служінні], і повчають найсвятіший патріарх Московський та його священний собор.

І нехай він єпископів не звергає, ані висвячує без думки найсвятішого патріарха великої Московії, доброго й законного, і прощеного маючим необхідність Константинополем, а чи то перед висвяченням митрополита буде надіслано листа до Константинополя для видання [грамоти], чи то після висвячення надсилатиметься лист для повідомлення — нема різниці, нехай лише поминає патріарха Константинопольського, і нехай буде єпархія Константинопольська під наглядом найсвятішого патріарха

---

[22] Тобто, за «акрівією».
[23] Тобто, враховуючи, беручи до уваги. В оригиналі дієслово «συγκαταβαίνειν» — «виявляти поблажливість, поступливість, домовлятися». Як термін використовується в різних контекстах для характеристики виняткових або формально неправомірних дій.
[24] Тобто, «акрівії».
[25] В оригиналі «економно».
[26] I Самуїл, 16.
[27] Лука 24, 17-32.
[28] Діян. 16, 1-5.
[29] В оригиналі «παρά ἐνορίαν». Тут слово «парафія» вживається в загальнішому сенсі, тобто, поза межами компетенції.

Московського, у цьому й прощаємо, й це радимо, аби без необхідності не зневажалися постанови Отців і не прогнівався Бог.

У таких [поглядах] ми виховані, таке з божественних законів пізнали, таке радимо, найтихіші, і маємо таке казати і за Письмом, і за свідченнями святих, і за діяннями Соборів, і за постановами Отців, і за новелами давніх імператорів царів, але, уникаючи багатослів'я, [лише] наявне зазначили, і, звичайно ж, як пишучі до мудрих про божественне. І якщо воно вважатиметься корисним і вигідним, дяка Богові, через Якого промовляємо, і рухаємося, і діємо, якщо ж десь здається гідним зневаги, — то, можливо, Святому Духові воно видається праведним, адже говоримо про Бога й Церкву у Святому Дусі, бо природно, що «Бог не дивиться на обличчя людини»[30]. І аж ніяк не личить нам, що з молодого віку до крові любили державне й святе Ваше царство, заради духовних духовними будучи, замовчувати правду й справедливість. А найбільше — гріх був би найтяжчим, не сказати таким святим чоловікам благорозумне й необхідне, і необтяжне в день Господа, ласка Якого і безмежна милість нехай буде з Богом вінчаними Вашими святими главами, і благодать Його нехай направляє Ваші кроки на шляху миру, освітлюючи, наставляючи та обороняючи Вас від усякої кривди від видимого й невидимого в перебігу багатьох років. Амінь.

З Адріануполя 1686 року місяця квітня.

[30] Гал. 2, 6.